

Dr hab. Rafał Łatka

Warszawa, 12 X 2020

Biuro Badań Historycznych IPN

Ul. Postępu 18

02-676 Warszawa

Recenzja maszynopisu pracy doktorskiej:

Pawła Glugli,

„Misjonarze św. Wincentego á Paulo w Tarnowie i ich dzieła w latach 1904-1989” tom 1: 551 ss., t. 2: 262 ss.

przygotowanej pod kierunkiem

ks. prof. dr hab. Stanisława Nabywańca

Uwagi generalne

Pan Paweł Glugla jest osobą rozpoznawalną wśród badaczy zajmujących się dziejami Kościoła katolickiego w Polsce w XX wieku. Jego aktywność przejawia się m.in. w udziale w konferencjach naukowych, gdzie podejmuję szeroko zakreśloną problematykę historii tej instytucji w Polsce południowej ze szczególnym uwzględnieniem Tarnowa, diecezji tarnowskiej i województwa tarnowskiego. Przedstawiona do oceny praca doktorska P. Glugli jest owocem jego długoletnich badań dot. zakonu Misjonarzy św. Wincentego á Paulo w Tarnowie. Cezura początkową pracy jest rok 1904, zaś końcową rok 1989. Obydwie zostały prawidłowo dobrane przez doktoranta i są w pełni merytorycznie uzasadnione. Podobnie jak podjęty przez Doktoranta temat badawczy nieopisany jeszcze przez historyków dziejów najnowszych Polski.

Recenzowana praca składa się z dwóch tomów. W pierwszym z nich znalazły się: wykaz skrótów, wstęp, sześć rozdziałów oraz zakończenie. Tom drugi składa się z kolei z: bibliografii, wykazu tabel i aneksów. Konstrukcja jaką przyjął Doktorant jest jasna i logiczna, choć wymagałaby kilku istotnych zmian, które zostaną wskazane poniżej.

Wstęp składa się z czterech części: *Wybór tematu i metodologia; Graniczny zakres czasowy pracy; Baza źródłowa i wykorzystanie literatury naukowej, Merytoryczna zawartość*

pracy, które we właściwy sposób nakreślają cele pracy, jej zakres tematyczny, stan badań i wreszcie przybliżają ogromną bazę źródłową jaką wykorzystał Autor. Rozdział I zatytułowany: *Tarnów, jego Kościół w XX stuleciu* powinien zostać nieco inaczej nazwany, a mianowicie: *Tarnów i jego Kościół w XX stuleciu*. Rozdział drugi pt. *Zgromadzenie Misji św. Wincentego á Paulo w XX stuleciu* posiada właściwie dobraną konstrukcję, a jego treść odpowiada tytułowi. Należałoby w moim przekonaniu połączyć rozdział I i II, gdyż mają one charakter wprowadzający do właściwej treści dysertacji. Ich treść wymaga także znaczącej kondensacji, gdyż Autor niepotrzebnie omawia tak szczegółowo zagadnienia nie mieszczące się w temacie swojej rozprawy. Należałoby usunąć także szereg zbędnych przypisów i uwag (o czym w dalszej części recenzji). Pewnym wzorem jak przygotować ten wstępny rozdział jest pierwsza część niedawno wydanej pracy Bartłomieja Noszczaka *Za klasztorną furtką. Migawki z życia i działalności jezuitów w Warszawie (1945–1956)*, Warszawa 2020.

Kolejne cztery rozdziały dot. już bezpośrednio tytułowego tematu rozprawy. W rozdziale trzecim Doktorant przybliżył materialne dzieła misjonarzy w Tarnowie. Słusznie rozpoczął od nakreślenia stanu posiadania zakonu oraz przedstawienia historii poszczególnych budynków sakralnych należących do misjonarzy. Szczególnie interesujące są rozważania Autora dot. domu dla ubogich „Na Hucie”. Ciekawym dodatkiem jest krótki podrozdział o niezrealizowanych zamierzeniach misjonarzy na czele z planami budowy domu Akcji Katolickiej. Rozdział czwarty poświęcony został na przedstawienie formacyjno-społecznych dzieł misjonarzy w Tarnowie- jego konstrukcja nie wzbudza wątpliwości. Tytuł piątego rozdziału powinien zostać nieco zmieniony, gdyż nie odpowiada do końca prezentowanej w rozważaniach autorskich treści. Oprócz samego tytułu należałoby scalić i nie wyróżniać mniejszych części z podrozdziału 5.1.2, gdyż przez to budowa pracy staje się zbyt poszatkowana. Podrozdział 5.4 zatytułowany: *Represje komunistyczne wobec Księża Misjonarzy w Tarnowie* powinien albo przybrać charakter osobnego rozdziału i wtedy powinien zostać znacząco rozbudowany i poprawiony (zostanie to przybliżone w dalszej części recenzji) albo też należało z niego zrezygnować. Moim zdaniem powinien być to osobny rozdział, gdzie Autor w bardziej szczegółowy sposób przybliży sposoby ograniczania działalności misjonarzy w Tarnowie w latach 1945-1989. W całościowej strukturze pracy powinien być to ostatni rozdział. W rozdziale szóstym Doktorant przybliżył aktywność duszpasterską i kooperacja Misjonarzy tarnowskich *ab extra*. Ta część pracy została prawidłowo skonstruowana. Choć ostatni podrozdział mógłby być podzielony na mniejszą liczbę pod-podrozdziałów.

Zakończenie pracy zostało przygotowane we właściwy sposób, zawiera wnioski autorskie odnoszące się do wcześniej podejmowanych w rozprawie wątków. To bez wątpienia jeden z najlepszych fragmentów recenzowanej pracy. Widać, że Doktorant starannie przemyślał konstrukcje autorskiego podsumowania. Przedstawił także cenne postulaty badawcze związane z dziejami misjonarzy w Polsce w XX wieku. Należałoby tylko nieco rozwinąć część dot. wybitnych indywidualności wśród tarnowskich misjonarzy.

Recenzowana praca została przygotowana w oparciu o szeroko zakreśloną kwerendę źródłową we wszystkich niemal archiwach, w których można znaleźć dokumentację dot. misjonarzy (jedyne dwa wyjątki to zasób Tajnego Archiwum Watykańskiego oraz Sekretariatu Prymasa Polski- lecz w nich mogą być jedynie informacje dot. kontekstu, a nie głównej treści pracy). Zasób źródłowy jaki wykorzystał Doktorant jest imponujący. Przeprowadził on bowiem badania archiwalne w 15 archiwach kościelnych (od Archiwum Diecezji Tarnowskiej poczynając, aż do archiwów parafialnych) oraz w 10 archiwach państwowych (od Archiwum Akt Nowych po archiwa regionalne). Podstawa źródłowa pracy jest nie tylko wystarczająca, ale znacząco wykraczająca poza standardy prac doktorskich bronionych w Polsce. Z tego powodu należy się Doktorantowi uznanie. Autor wykorzystał także szereg publikowanych edycji źródłowych i w tym zakresie również trudno zarzucić mu jakiegokolwiek poważniejsze braki. Dodatkowym atutem pracy są relacje zebrane przez Doktoranta, których zgromadził kilkanaście. Uzupełniają one w istotny sposób wykorzystane źródła archiwalne oraz dodają perspektywę osobistą świadków epoki. Jako szczególne cenne należy wskazać relacje księży misjonarzy: E. Karuka, P. Nowakowskiego, bpa A. Małysiaka, S. Strycharza, C. Żaka. Innym istotnym uzupełnieniem bazy źródłowej są artykuły z czasopism z epoki opisywanej w pracy. Wykorzystana przez Doktoranta literatura przedmiotu także nie budzi zastrzeżeń.

Zwykle w recenzji pracy doktorskiej znajduję się wykaz braków tematycznych jakich doktorant nie podjął, czy nie przeanalizował w wystarczającym stopniu, w przypadku pracy P. Glugli zachodzi odwrotna okoliczność. Autor wiele zagadnień opisał w zbyt szczegółowy sposób. Często Doktorant podaje informacje zbędne dla analizowanych przez siebie zagadnień (zostanie to przedstawione w uwagach szczegółowych do rozprawy) lub opisuje kwestie, które zostały już dość szeroko przybliżone przez innych badaczy. Przykładowo nie ma potrzeby tak szczegółowo opisywać funkcjonowania zakonu misjonarzy w Kościele powszechnym jak uczynił to Autor, podobnie jeśli chodzi o przedstawienie ich działalności w

Polsce (całkowicie wystarczająca jest w tym zakresie praca ks. Wacława Umińskiego). W pracy znajdują się także zbędne przypisy biograficzne dot. osób powszechnie znanych, takich osób jak np. Wincenty Witos, Ignacy Mościcki,

Autor powinien także zrezygnować z wielu tabel zamieszczonych w pracy i omówić dane jakie przedstawia w sposób opisowy oraz wyciągnąć z nich konkretne wnioski. Miejscami rozprawa jest zdominowana przez prezentowane danych bez ich krytycznej analizy.

Doktorant powinien zrezygnować z używania publicystycznego języka w pracy naukowej i określić takich jak: „Moskale”, „bezpieka”, „komunistycznych notabli”, „dogorywającej komuny”.

Uwagi szczegółowe

Tom 1:

Z wykazu skrótów należy usunąć skróty o charakterze oczywistym i powszechnie używanym: takie jak b.d. – brak danych, bm., brw. – brak miejsca, brak roku wydania, b.r. – bieżący rok, Diec. – diecezja, godz. – godzina, m.in. – między innymi, mps – maszynopis, ok. – około, p.w. – pod wezwaniem; R. – rocznik, rok; t. – tom, teka, tj. – to jest, t.r. – tegoż roku, tzw. – tak zwany, tys. – tysiąc, Z. – zeszyt.

s. 11 akapit 2- należałoby wymienić w przyp. o jakie syntezy Autorowi chodzi.

s. 12- Autor wskazał tylko jedno kryterium wg którego uważa zakon misjonarzy za jeden z najlepiej funkcjonujących w Polsce. Należałoby dodać inne.

s. 12 przyp. 8 należy dodać do przypisu opracowania, które ten temat poruszają.

s. 16 należałoby wskazać, które z wymienionych prac doktorskich zostały wydane drukiem i są powszechnie dostępne.

s. 20 pisząc o tarnowskiej „Currendzie” należałoby wskazać, że to pismo kurii tarnowskiej.

s. 20 pisząc o piśmie naukowym „Nasza Przeszłość” należałoby wskazać, że jest to pismo podejmujące tematykę daleko wykraczającą poza opis dziejów CM.

s. 24 niepotrzebny przypis o etymologii miasta Tarnów.

s. 25 opis w przyp. 63 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 26 opis w przyp. 78 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 27 czym są wymienieni przez autora (bez cudzysłowu): postępowi demokraci?

s. 29 należałoby wskazać, że częste zmiany prezydentów Tarnowa w okresie PRL wynikały z faktu, iż był to dla komunistów „trudny teren” ze względu na silną religijność.

s. 29 przyp. 89 dot. Wincentego Witosa jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 34-35 przyp. 104 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 36 przyp. 115 i 116 są zbędne i należałoby je usunąć.

s. 37 zdania: Część z nich pozostała na emigracji na zawsze. Podobnie emigracja miała miejsce w okresie PRL-u. Oprócz przyczyn zarobkowych istotne było wówczas tło polityczne” są niejasne i wymagałyby stylistycznego przeredagowania.

s. 37 przyp. 117 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 38 brak informacji o okresie 1934-1939 należałoby napisać przynajmniej akapit na ten temat.

s. 40: „Zgony parafian w okresie wojny i okupacji miały miejsce często z dala od parafii, w Polsce i całej Europie”- należałoby zrezygnować z tak oczywistych stwierdzeń.

s. 44 przyp. 160 należałoby znacząco skrócić.

s. 45-46 czemu akurat wymieniono ppłk. Ludwika Polańskiego- należałoby to wyjaśnić.

s. 46 akapit 2: liczne powtórzenia słowa: dzieje.

s. 50 pisząc po raz pierwszy o bp. Stepie należałoby dodać jego imię.

s. 52 przyp. 196 brak źródła cytatu.

s. 54 przyp. 211 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 63 zdanie: „Jeśli dziś w Polsce mówimy, że diecezja tarnowska jest najbardziej pobożną, przywiązaną do Kościoła, to w znakomitej części jest to dziedzictwo biskupów Wałęgi oraz Stepy i ich planowych działań duszpasterskich”- jest zbyt daleko idącym uproszczeniem (należałoby przywołać też inne czynniki).

s. 66 przyp. 262-264 są zbędne i należałoby je usunąć.

s. 72-73 przyp. 293-294 są zbędne i należałoby je usunąć.

s. 74 przyp. 304 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 75. Przyp. 306 jw.

s. 77 przyp. 320 jw.

s. 78 przyp. 321 jw.

s. 107 przyp. 423 jw.

s. 108 przyp. 431 jw.

s. 110-114 tabela zamieszczona w tym miejscu powinna znaleźć się w Aneksie lub należałoby w ogóle z niej zrezygnować.

s. 121 pisząc o prowadzeniu sprawy „Gawrony” przeciw misjonarzom przez aparat bezpieczeństwa autor nie wymienił jednej z jej struktur, czyli Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w ramach której funkcjonował Wydział IV SB odpowiedzialny za inwigilacje Kościoła.

s. 121-122 przyp. 461-462 są zbędne i należałoby je usunąć.

s. 123 zamiast określenia: „nękanie do współpracy” należałoby raczej powiedzieć: „werbowanie do współpracy”.

s. 124 przyp. 475 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 126 brak przypisu odnoszącego się do historii pisma „Nasza Przeszłość”.

s. 130 przyp. 502- należałoby wskazać na ile tekst P. Glugli: *Rola biskupa Leona Wałęgi w powstaniu kościoła Księży Misjonarzy w Tarnowie w 100-lecie konsekracji świętyni*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, T. 27(2):2008, s. 126-127 został użyty w treści rozprawy doktorskiej (czy jest jakimś zwartym jej fragmentem).

s. 134: powtórzenie słów: „zarządzanej przez niego parafii”

s. 152 przyp. 620 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 156 przyp. 645 jw.

s. 158-159 niepotrzebna tabela.

s. 165-166 przyp. 689-695 są zbędne i należałoby je usunąć (nie ma żadnej potrzeby tłumaczyć pojęć z zakresu architektury).

s. 182-184 tabelę należałoby umieścić w Aneksie lub w ogóle z niej zrezygnować.

s. 184 przyp. 805 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 190-191 przyp. 842 wymaga skrócenia.

s. 204 przyp. 913 czy wiadomo kim był TW ps. „Ikar”? Jeśli tak to należy podać stosowną informację.

s. 205 przyp. 914 to powtórzenie informacji ze strony 121.

s. 205 przyp. 915 czy wskazana wizytacja miała jakieś konsekwencje? Należałoby dodać taką informację.

s. 208 informacja o wielokrotnych renowacjach jest mocno niekonkretna i wymagałaby doprecyzowania.

s. 221 przyp. 965 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 226 przyp. 974 analogiczne pytanie jak na s. 205 czy coś wynikało z tej wizytacji?

s. 227-228 przyp. 977 jest zbędny i należałoby go usunąć.

s. 233 przyp. 993 jw.

s. 237 przyp. 1010 jw.

s. 317 przyp. 1313 należałoby unikać podawania informacji na podstawie własnych przeżyć.

s. 338: „Rokrocznie, w czasach PRL-u, jak obrazuje tabela, trasa procesji eucharystycznej podczas Bożego Ciała była podobna. Czasami ją modyfikowano z uwagi na czynione zastrzeżenia i trudności przez lokalną władzę komunistyczną. Tak było np. w 1981 r., gdy komuniści zabronili procesji przejść tradycyjną od lat trasą, ul. Krakowską, która musiała pozostać przejezdna dla pojazdów”- należałoby rozszerzyć opis tego zagadnienia i przywołać więcej niż jeden przykład (opierając się ponadto na źródłach archiwalnych, a nie własnych przeżyciach).

s. 350-351: „Większość parafian nie ulegała ówczesnej komunistycznej ideologii”- na podstawie jakich źródeł, wskaźników lub opracowań Autor tak twierdzi?

s. 356 czy nie ma danych o liczbie bierzmowanych?

s. 370-371 przyp. 1473 zbyt obszerny biogram.

s. 373 Doktorant nie wyjaśnia dlaczego akurat 1980 r. warto prześledzić...

s. 395 przyp. 1612 należałoby skonfrontować z innymi źródłami.

s. 402: „Swoje działania antykościelne uaktywnił wówczas Powiatowy i Miejski Komitet PZPR. Komuniści stworzyli własny Program obchodów Millennium na rok 1966”- chodzi tu raczej o konkurencyjne obchody „tysiąclecia państwa polskiego”.

s. 409: „W czasach komunistycznych na tradycyjną odbywaną rokrocznie od praktycznie początku istnienia misjonarskiej parafii pielgrzymkę do Odporyszowa potrzeba było urzędniczej zgody”- na wszystkie pielgrzymki (nie tylko te misjonarskie) potrzebne były zgody urzędnicze...

s. 426 przyp. 1753 zbyt obszerny biogram.

s. 428-437: podrozdział 5.4: *Represje komunistyczne wobec Księża Misjonarzy w Tarnowie* to zdecydowanie najsłabsza część pracy. Narracja jest niespójna i chaotyczna, rozważania przedstawiono w sposób bardzo nieuporządkowany. Tekst wymaga solidnego przepracowania i rozbudowania w kierunku samodzielnego (choćby krótkiego rozdziału). Autor represje wobec misjonarzy powinien omówić w szerokim kontekście działań wymierzonych w: struktury kościelne w Polsce i w Tarnowie, oraz w całość zakonu misjonarzy. Należałoby rozpocząć od refleksji ogólnych dot. inwigilacji, rozpracowania, a następnie przejść do represji. Tymczasem Doktorant przedstawił w chaotyczny sposób kilka w żaden sposób niezwiązany ze sobą wątków (poza tym, że dot. one misjonarzy w Tarnowie). Należałoby także podzielić ten podrozdział na 2 części, czyli działania WdsW w Tarnowie wobec misjonarzy oraz osobno zaprezentować działania aparatu bezpieczeństwa.

s. 435 Autor po raz kolejny powtarza, że działania aparatu bezpieczeństwa wymierzone w misjonarzy prowadzone były w ramach SO „Gawrony”.

s. 540 przyp. 2306 jest zbędny i należy go usunąć.

Tom 2:

Bibliografia została przygotowana w zasadzie prawidłowo, choć nie widzę potrzeby rozdzielania archiwów kościelnych od państwowych, należałoby je ułożyć po prostu alfabetycznie. Zamiast tytułu działu: *Wydawnictwa zwarte, artykuły, opracowania* należałoby przyjąć: *Opracowania*. Przy nazwiskach autorów opracowań należałoby zrezygnować z podawania statusu duchownego przy osobach konsekrowanych (CM, czy ks.). Nie ma także potrzeby podawania nazw serii wydawniczych w ramach których ukazała się dana publikacja książkowa.

Tom 2 zawiera aż 54 aneksy, które we właściwy sposób uzupełniają treść tomu 1. Szczególnie cenne i przydatne dla innych badaczy są biografie zakonników zamieszczone w aneksach. Aneks nr 1- żeby miało sens zamieszczanie go należałoby podać przynajmniej: daty życia, święceń i funkcje w zakonie.

Podsumowanie

Mimo zgłoszonych uwag krytycznych należy stwierdzić, że praca Pawła Glugli stoi na wysokim poziomie i z naddatkiem spełnia wymogi ustawowe stawiane dysertacjom doktorskim, przybliżając istotne dotychczas nieopisane zagadnienie. Z tego względu z pełnym przekonaniem pozytywnie rekomenduję mgr. Pawła Gluglę do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Rafał Łatka